

Сергій ВАСИЛЬСВ
(Умань, Україна)

Перехід Умані у цивільне відомство: соціально-економічний, демографічний та адміністративно-територіальний аспекти

В історії Умані 1861 р. є своєрідною межею, що розділяє різні за своєю специфікою періоди генези міста. Порядкування військових цього року було замінено іншою системою управління та господарювання, характерною для багатьох інших повітових центрів Російської імперії, які знаходились під юрисдикцією цивільного міністерства. У рамках цієї статті ми ставимо завдання порівняти результати соціально-економічного, демографічного та адміністративно-територіального розвитку міста у 60-х – 70-х рр. XIX ст. із їх аналогами на час управління Уманню військовим міністерством Російської імперії.

Підзвітність Умані впродовж 1838–1861 рр. військовому міністерству (і протягом 1838–1858 рр. – його перебування у статусі центру п'яти округів військових поселень Київської та Подільської губерній) неоднозначно вплинула на еволюційні процеси у місті. У першу чергу, варто відмітити значні зрушення в економічному розвитку.

Про місто Умань напередодні його входження до структури військових поселень згадує асесор Київської казенної палати Й. Квітка, який слідкував за діяльністю місцевих чиновників, котрі проводили опис маєтку графа О. Потоцького з майбутнім його переведенням у власність російської казни. Й. Квітка, щоправда, більше уваги звертав на стан графського парку «Софіївки», повідомляв, що там постійно працювало 30 чоловік, а щовесни близько 3000 осіб проводили чистку парку. Щорічне утримання «Софіївки» і всього, що в ній знаходилось, було оцінене у 3500 крб. сріблом [23, арк.248-249]. Ця сума є досить значною, але вона не дозволяє уявити соціально-економічну ситуацію в місті на той час. Необхідні для цього відомості зустрічаються дещо пізніше. Згідно з «Ведомостью о фабриках и заводах, принадлежащих жителям города Умани» за 1842–1851 рр., на початку зазначеного пе-

ріоду в місті працювали лише 3-4 фабрики та заводи (адже пивоварний завод було закрито за наказом військовопоселенського начальства через тривалий простій у виробництві [8, арк.1-2 зв.]), обсяги виробленої продукції яких були відносно невеликими, кількість машин та верстатів, задіяних у виробничому процесі – незначною, але в подальшому спостерігається помітний прогрес за всіма цими показниками, і особливо – за вартістю продукції. На 1849–1850 рр. в місті діяло вже шість промислових підприємств: тютюнові фабрики купців третьої гільдії Мозеса Беренштейна та Арона Гросмана, шкіряний завод купця третьої гільдії Мойше Хаїма Котлова, два свічоксальні заводи міщанина Арона Грановського та Фішеля Фурера, миловарний завод купця третьої гільдії Шулима Бердичевського. Значно зросла ціна виготовленої уманськими підприємцями продукції [8, арк.1-2 зв.]. У першу чергу – завдяки використанню верстатів та машин на фабриках та заводах.

Сучасники відзначали активну торгівельну діяльність населення міста, велику кількість лавок, магазинів з різноманітними товарами. В Умані також знаходився «хороший магазин одного немецкого оптика как редкость в уездном городе». Місто вело діяльну торгівлю з Києвом, Полтавою, Кролевецем, Харковом, а найбільше – з Бердичевим та Одеєю. Київ в основному постачав Умані залізо; Полтава, Кролевець та Харків – «множество красных товаров», з Бердичева місто отримувало шовкові матеріали та інші товари, що надходили через Радзівилівську митницю; з Одеси – турецький тютюн, вина та бакалійні вироби. Проте, усі ці товари не затримувались надовго в Умані, а швидко збувались у сусідні містечка [17, с.215-216].

Однією з найголовніших галузей уманського господарства була торгівля хлібом та салом. Уманські євреї невтомно скуповували пшеницю та у величезних кількостях вивозили її до Одеси. Православні уманські міщани займалися відгодівлею свиней. Кожен з них був неодмінно зайнятий цією справою, і всі вони запасали значну кількість сала, переважна більшість якого також потрапляла до Одеси. Про обсяги, яких набуло розведення свиней в Умані тих часів, промовисто свідчить сума прибутку, вирученого в один з років з продажу щетини – близько 500 крб. сріблом [17, с.216].

3 червня 1838 р. розпочався процес організації в Умані міської Ратуші [21, арк.1-99] з метою привести адміністративну систему міста у відповідність до загальноімперських стандартів.

Загалом, на середину XIX ст. в місті нараховувалось 200 торговельних лавок, 6 фабрик та заводів, 1 трактир, 2 готелі, 1 харчевня,

15 «питейних» домів та 2 вільні аптеки. Київські газети того часу писали, що Умань стає схожою на Київ [17], має безліч великих і малих крамниць, які розташовані по всьому місту, що тут проживало багато шляхти та військових; великий рух створювали валки чумацьких возів та кінні екіпажі [10, с.118].

Водночас, медична справа розвивалась досить-таки повільно: лише у 1846 р. за сприяння військового відомства збудували водолікарню. А темпи розвитку освітньої діяльності недалеко відійшли від нульової відмітки, адже за час існування військових поселень в Умані не було відкрито жодного навчального закладу. Діяли тільки духовне училище, засноване 1823 р., та початкова школа для дітей духівництва. Пансіони для дівчат, відкриті колишнім власником міста О. Потоцьким, припинили свою роботу [14, с.71; 11, с.70]. Суворя дисципліна панувала в усіх сферах життя міста і, звісно, негативно впливала на громадську активність та ділову ініціативу уманчан, певною мірою стримуючи розвиток промисловості.

Кількість мешканців Умані поступово збільшувалась: якщо на 1827 р. тут проживало більше 5000 осіб, то вже у 1845 р. – 7680 [5]. У 1849 р. в Умані, разом із населенням передмість, нараховувалось 8267 жителів. З них: 4 генерали, 75 офіцерів, 260 дворян, 56 священнослужителів, 284 купці, 1367 нижчих чинів, 148 ремісників та інші міщани [14, с.71]. У 1850 р. лише за обрахунком кількості членів родин у місті і без урахування жителів передмість в Умані нараховувалось 7242 мешканців [7, арк.1], у 1851 р. – 7413 [6, арк.1], а на 1855 р. – 7714 [12, с.131].

Знаковим є той факт, що саме тоді розпочалась активна розбудова міста згідно з виданим Сенатом Положенням про влаштування міста Умані від 10 травня 1842 р. Положення передбачало створення Будівельного комітету як керівної інстанції для контролю за будівельною діяльністю у місті, здійсненні її фінансування за рахунок коштів із державного й з міського бюджетів [22, арк.268-275].

Діяльність Будівельного комітету в перші роки його функціонування зосередилася на розробці плану міста, який було підготовлено у 1844р. План передбачав формування системи прямих та широких вулиць, які й сьогодні складають основний планувальний каркас міста: Миколаївської, Садової, Київської, Двірцевої, Великої Фонтанної тощо, а також кількох великих майданів – Торгового, Парадного, Новобазарного.

Інші складові інфраструктури Умані – поштові станції, будинки для військових, казарми з навчальним полем, в'язниці, кузні, хлібні склади

та магазини, ветлазарет, богодільні, церкви, ринки – також включили до цього документу. Забудова міста стала значно впорядкованішою та акуратнішою, маючи за взірць Київ та Одесу. Чотири центральні вулиці – Миколаївська, Садова, Двірцева, Київська – були обладнані гасовими ліхтарями; випускати домашню худобу чи їздити сільськими возами по них заборонялося [9, с.23].

Таким чином, впродовж 1838–1861 рр. Умань, попри стримуючий фактор її військового підпорядкування, досягла значного – як для повітового містечка – рівня господарсько-економічного, демографічного та територіального розвитку, хоча медична та особливо освітня галузі перебували лише у зародковому стані. Помітні зрушення у справі відкриття нових навчальних закладів спостерігаються лише наприкінці цього періоду, після скасування в 1858 р. інституту військових поселень, але на цьому ми зупинимось нижче.

Після переходу з військового до цивільного відомства місто отримало поштовх до подальшого розвитку. Знаменний для Умані указ імператора Олександра II було підписано 19 грудня 1860 р. Справою переведення населених пунктів з одного відомства до іншого опікувався Тимчасовий розпорядчий комітет, начальник якого надіслав міністру внутрішніх справ та київському військовому, подільському та волинському генерал-губернатору інформацію про соціально-економічне та демографічне становище в місті на момент перепідпорядкування.

Згідно з цими відомостями, в Умані на той час знаходились:

1. Духовне та єврейське училища та богодільня;
2. Міські «присутственные места»: рагуша зі словесним судом, поліцейське управління, квартирна комісія, будівельний комітет;
3. Серед населення Умані дворян та різночинців нараховувалось 199 осіб, духовенства – 91, почесних громадян: спадкових – 8, особистих – 737, купців – 394, міщан та ремісників – 8388, різних нижчих станів цивільного відомства – 58, поселян – 894, іноземців – 43. Таким чином, на 1861 р. населення Умані становило (не рахуючи іноземців) 10769 осіб.
4. Будинків, що належали жителям міста, було: кам'яних – 36, дерев'яних – 1511; поселенських дерев'яних – 127; громадських будівель кам'яних – 19, дерев'яних – 16.
5. Видатки з міського бюджету (на 1861 р.) становили 10173 крб. 20 $\frac{1}{4}$ коп., а прибутки – 10232 крб. 81 коп., тобто у залишку місто отримувало 57 крб. 60 $\frac{1}{4}$ коп.

6. У міській скарбниці значились й інші капітали: запасний – 1041 крб. 31 $\frac{1}{4}$ коп., і допоміжний будівельний капітал – 34557 крб. 62 $\frac{1}{4}$ коп.

7. Площа міських вигінних земель становила 926 дес., 1668 саж., а поселенських 388 дес., 1826 саж.

З цього моменту міська ратуша, міська поліція та будівельний комітет мали звертатись з рапортами та клопотаннями до київського губернського начальства з усіх питань, що стосуються правоохоронної, судової, господарської, будівельної діяльності та вирішення територіальних питань («межевої частини»). Уманський поліцмейстер завідував справами будівельного комітету до особливого розпорядження від губернських органів влади [15, с.70-71].

Скасування інституту військових поселень принесло, в першу чергу, значні позитиви в освітній сфері. Так, уже в 1859 р. на Івангородському передмісті було відкрито світську початкову школу, що діяла в приміщенні волосної управи. В перші роки свого існування школа не мала ні програми, ані підручників, зміст навчання визначався викладачами на власний розсуд [3, с.66], однак вже більша кількість дітей уманчан отримала змогу навчитись елементарних основ грамоти.

Справжньою подією в культурно-освітньому житті Умані стало переведення з Одеси Головного училища садівництва. Відповідно до «Інструкції садовим заведенням», училище створювалось для навчання теоретично та практично підготовлених садівників; повинне було слідувати за всіма вдосконаленнями в галузі садівництва, проводити досліди з акліматизації корисних рослин, вирощувати покращені культури садових рослин. В Одесі училище володіло 70 десятинами землі, на його утримання, враховуючи й оборотні кошти, відводилось близько 10000 крб. – досить значна на той час сума. Але посушливий клімат регіону не сприяв розвитку садівництва, що і стало основною причиною переведення Головного училища в Умань [20, с.3-4].

30 березня 1859 р. побачив світ указ Олександра II, який передавав під управління училища парк «Софіївка» («Царицин сад»). Цей же указ перейменував парк на Уманський сад Головного училища садівництва [4, с.60]. Художньому садівництву приділялася велика увага при імператорському дворі, петербурзькі вельможі намагалися створити шедеври садово-паркового мистецтва в своїх маєтках. Тому Уманське училище повинне було готувати відповідні висококваліфіковані кадри переважно для великих приватних садів. Термін навчання тривав спочатку три, а потім і чотири роки [2, с.97-98].

Власне переїзд училища до Умані відбувся 17 серпня – 2 вересня 1859 р. На утримання штату навчального закладу виділили 13135 крб. 23 $\frac{1}{4}$ коп. на рік. З міського земельного фонду училищу надали 122 гектари землі, а в 1861 р. – ще 43 га. У 1863 р. навчальному закладу для проведення практичних навчальних робіт було передано залишки Грекового лісу, які знаходились тоді біля Умані, а також прокладено до нього водогін, що починався за п'ять верст від території училища в с. Війтівка [25; 1, с.60]. У 1868 р. Головне училище садівництва перетворили на Уманське училище землеробства і садівництва [1, с.60]. Воно стало одним з кращих навчальних закладів міста, але для вступу в нього вимагався певний базовий рівень знань, здобути який в Умані було непросто. Цією обставиною скористались жителі Умані, звертаючись у 1860 р. до уряду з проханням відкрити в місті заклад середньої ланки освіти – реальне училище або гімназію. Іншими аргументами на користь цього прохання були: відсутність середнього навчального закладу не лише у самій Умані, але й на значній території навколо міста, статус повітового міста та централізоване географічне розташування Умані [24, арк.81].

Часткове фінансування закладу планувалось здійснити за рахунок конфіскованого майна василіанського монастиря і школи та коштів дворян Київської губернії, що знаходились у розпорядженні відомства військових поселень. Проте саме ці дворяни відмовились фінансувати будівництво навчального закладу, тому його довелося відкласти на невизначений термін [3, с.66]. Не варто забувати, що місто на той час продовжувало залишатись у віданні військового міністерства, яке мало цікавилось розвитком освітніх установ Умані.

Місто Умань початку 1860-х рр. змалював у своєму «Статистическом описании населенных местностей Киевской губернии...» (1864 р.) Л. Похілевич. За наведеними ним відомостями, в адміністративному центрі Уманського повіту разом з передмістями (не рахуючи Полянецького, яке лише короткий час вважалося складовою частиною міста) нараховувалось близько 25 кам'яних та понад 1000 дерев'яних будинків. Цікаво також прослідкувати, як стрімко зросла чисельність мешканців міста порівняно з 1861 р. Жителів обох статей нараховувалось: православних – 4503, римо-католиків – 772, лютеран – 10, розкольників – 10, євреїв – 6684. Крім того, у місті на квартирах постійно знаходилось близько 1000 військових. Отже, на 1864 р. населення повітового міста Умані становило 12979 осіб, значно перевищивши показники 1850, 1855 і навіть 1861 рр. Тут існували Свято-Миколаївський собор, Свято-

Троїцька церква, церква при військовому шпиталі, що розміщувався у будівлі колишнього василіанського монастиря, католицький костюль та дві дерев'яні церкви – Михайлівська на Звенигородському передмісті та Різдва Богородиці, перенесена разом із жителями с. Полянецьке до Умані (богослужіння в ній проводили священники з Свято-Троїцької церкви) [18, с.343-344].

На той час в Умані знаходилось близько 200 лавок, половина з яких – муровані; кілька заводів – шкіряний, два свічкових та тютюнова фабрика; дві аптеки, два трактири та стільки ж готелів, 15 «питейных заведений», що продавали близько 42000 відер хлібного вина. У військовому шпиталі могли отримати медичну допомогу й представники цивільного населення, тут також діяв провіантський магазин. Крім того, в місті майже постійно знаходились кілька штабів або управлінь військових частин. Річний прибуток Умані оцінювався Похілевичем у 5000 крб. [18, с.343-344].

Імперські реформи 60-70-х рр. ХІХ ст. сприяли активізації господарського життя як на території України в цілому, так і серед населення повітового центру. У цей час в Умані спостерігалися значні зміни фінансово-економічної ситуації та активна будівельна діяльність. Тут виникали нові ремісничі майстерні: шевські, шапкові, слюсарні, бондарні, лимарні, ювелірні тощо. Станом на 1870 р. у місті діяли промислові підприємства: паровий млин, два водяних млини, шкіряний завод, костопальний завод, 4 тютюнових, два ливарно-механічні заводи, миловарний, два свічкових, два винокурних заводи, один чи два пивоварних, 2 екіпажних, оцтовий та три цегельних заводи. На цих підприємствах працювало 170 робітників. Активно розбудовувалося Головне училище садівництва, для якого у 1863 р. збудували двоповерховий навчальний корпус з внутрішньою церквою Марії Магдалини, а дещо пізніше – ще два корпуси та головний вхід [9, с.26; 13, с.114]. У 1866 р. зведену О. Потоцьким публічну залу для шляхетних зібрань перебудували під військовий манеж для коней кавалерійського полку, що знаходився в Умані. У 1877–1878 рр. під час чергової російсько-турецької війни тут тримали полонених турків, далі манеж перебудували на цейхауз та гаупвахту-карцер 44-го резервного піхотного батальйону.

Знанали змін Торгові ряди (Гостинний двір). Ще у 1857 р. напередодні скасування військових поселень міський будівельний комітет на чолі з головним архітектором І. Макутіним здійснив огляд цих приміщень. Було вирішено негайно розпочати капітальний ремонт будівлі. Підряд на його виконання взяв на себе купець Лейба Айзенер.

Сергій ВАСИЛЬЄВ. Перехід Умані у цивільне відомство ...

Відповідний договір уклали в листопаді 1859 р., тоді ж було складено кошторис на суму 25518 крб. сріблом. Роботи велись під керівництвом головного міського архітектора і мали завершитись не пізніше 1 листопада 1860 р. Така умова була в цілому виконана підрядником. Після завершення відновлювальних робіт, у 1861 р. склали детальний опис Торгових рядів:

«Гостинный двор каменный одноэтажный, под железною крышею, построенный для помещения торговых лавок в виде замка на четыре фасада с двенадцатью фронтонами, четырьмя парапетами, двумя проездами в середину двора... Здание длиною с двух фасадов по Николаевской и Купеческой улицам по 42, а остальные два фасада по 39 $\frac{2}{3}$ сажень... Все дворовое место внутри Гостиного двора, а снаружи – тротуары вымощены диким камнем» [16, с.11-12].

Продовжувала поступово зростати кількість освітніх закладів. Наприклад, у 1869 р. в Умані було відкрито 2-класне міське училище [3, с.68].

Водночас, попри всі досягнення цього періоду, провінційне розташування міста давалось взнаки, особливо для приїжджих осіб. З цього приводу газета «Киевский телеграф» писала:

«Один господин приехал из Киева в Умань в фургоне на четверке жидовских тощих кляч, а у нас, по сю сторону Умани, тот же фургон не смогли тащить и четыре добрых коня и шесть волов, так что он бросил фургон на произвол судьбы и на крестьянской тележке при помощи тех же 10 животных едва добрался до места... Вот где в иное время ни пройти, ни проехать невозможно» [19, с.2].

В Умані траплялись епідемії холери. Зокрема, вони були зафіксовані у 1813, 1830–1831, 1847, 1848, 1853 рр. і не обминали цю місцевість в подальшому [14, с.71]. Сприятливим ґрунтом для їх поширення були квартали єврейської бідноти, що розміщувались навколо Торгових рядів, з їх щільною забудовою та низьким рівнем санітарно-гігієнічних умов. Спалахи різноманітних хвороб траплялись в Умані і на початку ХХ ст.

Таким чином, після переходу Умані з військового до цивільного відомства відбулися численні позитивні зміни в його внутрішньому житті. В першу чергу, вони проявились у прискореному економічному зростанні: появі нових промислових підприємств та збільшення кількості задіяних на виробництві робітників, швидкому розвитку ремісничої

діяльності, поповненні прибуткової частини міського бюджету. Значно швидшими темпами почала зростати кількість міського населення: більш ніж на дві тисячі осіб з 1861 р. по 1864 р. У цей час відбувалося відродження культурно-освітнього життя міста, пов'язане, в першу чергу, із переведенням до Умані Головного училища садівництва та відкриттям у 1869 р. двокласного міського училища. У повітовому центрі мали місце масштабні будівельні роботи, які стали продовженням започаткованих ще в роки військових поселень процесів формування сучасного архітектурного обличчя міста. Отже, попри збереження окремих недоліків у внутрішньому житті міста, перехід Умані з військового до цивільного відомства став наступним кроком на шляху її перетворення у провінційне місто з розвиненою господарською інфраструктурою, значним економічним та демографічним потенціалом.

Джерела та література

1. *Бевз Г.П.* Історія Уманщини. – К., 1997. – 104 с.
2. *Білоус В.І.* Уманська школа садово-паркового мистецтва // *Ogrody Czartoryskich: studia i materiały.* – Warszawa, 2001. – S.97-100.
3. *Гуцина С.О.* Освітні заклади Умані: історичний аспект // *Краєзнавство Черкащини.* – 2004. – № 7. – С.62-73.
4. Дендрологический парк «Софиевка» / Косенко И.С., Храбан Г.Е., Митин В.В., Гарбуз В.Ф.: Отв. ред. Кохно Н.А., АН УССР. Центр. респ. бот. сад. – К.: Наук. думка, 1990. – 160 с.
5. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУ). – Ф. II. – № 28874 [Обрахунок кількості жителів Умані та Уманського повіту на 1845 р.]. – 1 арк.
6. ІР НБУ. – Ф. II. – № 28875. – 1 арк.
7. ІР НБУ. – Ф. II. – № 29060 [Исчисление семейств по личному составу г. Умань (1850 г.)]. – 1 арк.
8. ІР НБУ. – Ф. VI. – № 2740 [Ведомость о фабриках и заводах, принадлежащих жителям города Умани (1842 – 1851 гг.)]. – 14 арк.
9. *Клименко П.Р.* З історії забудови Умані. – Умань: АЛМІ, 2006. – 144 с.
10. *Кривошея І.І., Кривошея Ір.І.* Доля міст Правобережжя в контексті історії України: на прикладі міста Умані // *Малі міста на історичній мапі України: проблеми збереження історико-архітектурної спадщини.* Зб. наукових праць. – Умань: РВЦ «Софія», 2007. – С.113-123.
11. *Кузнець Т.В.* Православне духовенство Уманщини ХІХ – початку ХХ століття: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 607 с.

12. Кузнець Т.В. Місто Умань в роки військових поселень // Малі міста на історичній мапі України: проблеми збереження історико-архітектурної спадщини. Зб. наукових праць. – Умань: РВЦ «Софія», 2007. – С.124-132.

13. Мельниченко В.М. Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності): навчально-методичний посібник для вчителів та викладачів навчальних закладів усіх типів. – Черкаси, 2006. – 232 с.

14. Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х років ХХ століття): Монографія / Монке С.Ю., Петренко А.І., Кузнець Т.В. та ін. – К., 2001. – 266 с.

15. О переходе из ведомства Южных поселений в гражданское ведомство г. Умани // Киевские губернские ведомости. – 1861. – 18 марта. – С.70–71.

16. Памятник архитектуры: Торговые ряды в г. Умани Черкасской области: Историческая записка. – К., 1990. – 153 с.

17. Пр-ий И. Умань в коммерческом отношении // Киевские губернские ведомости. – 1853. – 11 июля. – С.215-216.

18. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся, собрал Л. Похилевич. – К.: Типография Киево-Печерской Лавры, 1864. – 764 с.

19. Уманец. Из Уманского уезда. Корреспонденция // Киевский телеграф. – 1867. – 15 февраля. – С.2.

20. Уманское училище садоводства и земледелия / Сост. директором училища М. Е. Софроновым и др. – СПб., 1910. – 80 с.

21. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДАК України). – Ф. 442. – Оп. 1. – Од. зб.2619 [Дело об учреждении в г. Умани городской ратуши]. – Арк. 1-99.

22. ЦДАК України. – Ф.442. – Оп.770. – Спр.32 [Положение об устройстве г. Умани (10 мая 1842 г.)]. – Арк.268–275.

23. ЦДАК України. – Ф.533. – Оп.2. – Од. зб.1066 [Докладная записка assessора Киевской Казенной палаты И. Квитки Киевскому военному губернатору о состоянии имения Потоцких в Умани]. – Арк.247–249.

24. ЦДАК України. – Ф.707. – Оп.85. – Спр.71 [Распоряжение господина Попечителя Киевского учебного округа открыть гимназию в городе Умани].

25. Цимбровська Л. Головне училище садівництва в Умані // Уманська зоря. – 1990. – 20 листопада.

Сергій Васильєв (*Умань, Україна*) **Перехід Умані у цивільне відомство: соціально-економічний, демографічний та адміністративно-територіальний аспекти**

Здійснено порівняльний аналіз соціально-економічного, демографічного та адміністративно-територіального розвитку міста Умані під час його підпорядкування військовому міністерству та після переходу у цивільне відомство.

Ключові слова: Умань, повітове місто, цивільне відомство

Сергей Васильев (*Умань, Украина*) **Переход Умани в гражданское ведомство: социально-экономический, демографический и административно-территориальный аспекты**

Проведен сравнительный анализ социально-экономического, демографического и архитектурно-территориального развития города Умани во время его подчинения военному министерству и после перехода в гражданское ведомство.

Ключевые слова: Умань, уездный город, гражданское ведомство

Serhiy Vasylyiev (*Uman', Ukraine*) **Transition of Uman' to the civil Department: socio-economic, demographic and administrative-territorial aspects**

The author makes comparative analysis of social-economic, demographic and architecture-territorial evolution of the city of Uman' at the time of its subordination to Ministry of Military Affairs and after its moving to the civil Department.

Key words: Uman', povitove township, civil Department